

MINTAQAVIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TABIIY VA MADANIY MEROS OBYEKTLARINING O'RNINI (NAVOIY VILOYATI MISOLIDA)

Turayev Abduvoxid Kuldashevich,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Raqamli iqtisodiyot kafedrasini assistenti
abduvoxidturayev70@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada mintaqaviy turizmni rivojlantirishda tabiiy va madaniy meros obyektlarining ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Navoiy viloyati misolida hududning turistik salohiyati, tabiiy landshaftlar, tarixiy-madaniy yodgorliklar hamda ulardan foydalanish holati o'rganilgan. Shuningdek, mintaqada turizmni rivojlantirishda mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlanib, ularni hal etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy turizm, tabiiy meros, madaniy meros, turistik salohiyat, Navoiy viloyati, turizm infratuzilmasi, barqaror rivojlanish.

Kirish: Mamlakatimiz hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashning muhim omillaridan biri – bu, ularning raqobatbardoshlik omillaridan oqilona foydalanishdan iborat. Hozirgi vaqtda dunyo olimlari va mutaxassislari mintaqalar raqobatbardoshligini oshirishning asosiy mexanizmi sifatida mintaqaviy klasterlarni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqishga katta e'tibor berishmoqda. Biroq, bu borada yagona qarash va fikrlar mavjud emasligini ham ta'kidlash lozim.

Mamlakatimizda turizm industriyasi tez sur'atlarda rivojlanish bosqichiga kirdi. Shunga qaramasdan, mintaqaviy turizm bozori raqobatbardoshligini oshirish, yangi imkoniyatlarni yaratish bo'yicha bir qator muammolar mavjud. Ayniqsa, mintaqalarda turizm bozori klasteri shakllanishini asoslash, uning istiqbolli strategik yo'nalishlarini aniqlash va amaliyotda qo'llash juda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu innovatsion g'oyani amaliyotga tatbiq etish mintaqalarni barqaror, yuqori sur'atlarda o'sishi uchun katta turtki bo'ladi.

O'zbekiston mintaqalarida (jumladan, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz shaharlarida) saqlanayotgan har bir davrga xos bo'lgan va sivilizatsiyaning o'ziga xos 400 dan ortiq me'moriy va tarixiy-madaniy obidalari, arxeologik yodgorliklar mavjud bo'lib ularning ko'pchiligi YUNESKONing Butun jahon madaniy meroslar ro'yxatiga olingan. Bu shundan dalolat beradiki, mamlakatimiz mintaqalarida yetarlicha turistik imkoniyatlar mavjud va ularni o'rganish, tadqiq etish bugungi kunning asosiy masalalaridan bo'lib hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Xorijiy mamlakatlarda turizmni rivojlantirish xususiyatlarini o'rganish, sohada mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha V. Senin, V.S. Bogolyubov, A.P.

Durovich, M.V. Yefremova, V.A. Kvartalnov, S.B. Julidov, S. Skobkin va Ye.N. Ilna kabi olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ushbu mualliflarning ishlarida turizmning iqtisodiy mohiyati, turistik bozor qonuniyatlari, infratuzilma rivoji hamda madaniy meros obyektlarining turistik jozibadorlikni oshirishdagi o'rnini atroflicha yoritilgan. Shuningdek, xorijiy tadqiqotchilardan D. Pirs, R. Batler, J. Urri, S. Xal, K. Kuper, L. Dvayer va J. Forsayt kabi olimlarning asarlarida mintaqaviy turizmni rejalashtirish, barqaror turizm konsepsiyasi, madaniy va tabiiy merosni asrash orqali turizmni rivojlantirish masalalari ilmiy asoslab berilgan. Ularning tadqiqotlari turizmning hududiy rivojlanishida meros obyektlarining strategik ahamiyatini ochib beradi. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish masalalari, uning mintaqaviy xususiyatlari va turistik resurslardan foydalanish samaradorligi mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Jumladan, M.Q. Pardoyev, I.S. Tuxliyev, G'.H. Qudratov, A. Eshtayev, O. Xamidov, B. Turayev, D. Usmanova, N. Ibodullayev, R. Amriddinova, B. Safarov va M. Alimova kabi olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan. Ularning ishlarida O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari, mintaqaviy turizm imkoniyatlari va xizmatlar bozorini takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Tahlil va natijalar. Navoiy viloyatida mintaqaviy turizmni rivojlantirish jarayonlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda turizm sohasida bosqichma-bosqich ijobiy o'sish tendensiyasi shakllanib bormoqda. Bu holat mamlakat miqyosida turizmni strategik tarmoq sifatida rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, shuningdek, hududiy darajada tabiiy va madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanishga bo'lgan e'tiborning kuchayishi bilan uzviy bog'liqdir. Navoiy viloyati geografik joylashuvi, keng hududi va tabiiy resurslarining xilma-xilligi bilan turizmni rivojlantirish uchun o'ziga xos imkoniyatlarga ega hudud hisoblanadi. Avvalgi yillarda tashqi omillar ta'siri natijasida turizm sohasida muayyan pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, keyingi davrda ichki turizmni rag'batlantirish, infratuzilmani yaxshilash va xizmatlar sifatini oshirish orqali sohada tiklanish jarayonlari faollashgan. Statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, viloyatga tashrif buyuruvchi ichki turistlar soni yil sayin o'sib bormoqda va ularning asosiy qismini madaniy-ma'rifiy, ziyorat va dam olish maqsadida sayohat qiluvchilar tashkil etadi. Ayniqsa, mahalliy turistlar ulushining oshishi hududiy turizm barqarorligini ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tabiiy meros obyektlarining turizm rivojidagi o'rnini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, Qizilqum cho'li hududlari, tog'li manzaralar, tabiiy landshaftlar hamda

flora va fauna xilma-xilligi ekoturizm va sayohat turizmini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. So'nggi davrda ekologik toza hududlarda dam olishga bo'lgan talab ortib, cho'l sayohatlari, etnoturizm elementlari va tabiat qo'ynida dam olishga yo'naltirilgan xizmatlar keng ommalasha boshladi. Bu esa Navoiy viloyatida ekoturizm yo'nalishini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratmoqda. Madaniy meros obyektlari bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatadiki, tarixiy yodgorliklar, muqaddas ziyoratgohlar va arxeologik obyektlar turistlar oqimini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Viloyat hududida joylashgan tarixiy-madaniy obidalarga bo'lgan qiziqish so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. Ziyorat turizmi doirasida tashrif buyuruvchilar soni ko'payib, bu yo'nalish mahalliy aholi uchun qo'shimcha daromad manbaiga aylanmoqda. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, turizm sohasida xizmat ko'rsatuvchi subyektlar soni ortib bormoqda. Mehmonxona va joylashtirish vositalari, ovqatlanish maskanlari, ekskursiya xizmatlari ko'rsatuvchi tashkilotlar faoliyati kengayib, ularning hududiy qamrovi oshib bormoqda. Shu bilan birga, xususiy sektorning turizm sohasiga jalb etilishi natijasida xizmatlar raqobatbardoshligi va sifati yaxshilanmoqda. Iqtisodiy nuqtayi nazardan, turizm sohasining rivojlanishi Navoiy viloyati iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Turizm xizmatlaridan olinayotgan daromad hajmining o'sishi mahalliy budjet tushumlarining oshishiga, aholi bandligining ta'minlanishiga va xizmatlar sohasida yangi ish o'rinlarining yaratilishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, qishloq hududlarida turizmning rivojlanishi aholining ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Infratuzilma holatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, keyingi davrda transport, yo'l xo'jaligi, aloqa va axborot xizmatlari sohasida amalga oshirilgan ishlar turizm rivoji uchun muayyan ijobiy natijalar bermoqda. Turistik obyektlarga olib boruvchi yo'llar ta'mirlanishi, axborot belgilarining o'rnatilishi va raqamli xizmatlarning joriy etilishi turistlar uchun qulayliklarni oshirmoqda. Biroq ayrim hududlarda infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi turizm salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, tahlil jarayonida turizm sohasida hal etilishi lozim bo'lgan qator muammolar ham aniqlandi. Jumladan, ayrim tabiiy va madaniy meros obyektlarining yetarlicha saqlanmaganligi, xizmat ko'rsatish madaniyatining barcha hududlarda bir xil emasligi, malakali kadrlar yetishmasligi kabi masalalar turizm rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv va tizimli chora-tadbirlar talab etiladi.

Xulosa. Mintaqaviy turizmni rivojlantirishda tabiiy va madaniy meros obyektlarini saqlash, ularni zamonaviy talablar asosida restavratsiya qilish va

turistik aylanmaga jalb etish ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Bunda mahalliy aholining turizm jarayonlarida faol ishtirokini ta'minlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xizmat ko'rsatish madaniyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalar va zamonaviy marketing usullaridan foydalanish esa hududiy turizm mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Xulosa qilganda, Navoiy viloyatida mintaqaviy turizmni rivojlantirish tabiiy va madaniy meros obyektlaridan oqilona foydalanishga bevosita bog'liq. Ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni izchil davom ettirish, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash hamda hududiy turizmni rivojlantirish strategiyalarini takomillashtirish orqali viloyatni mamlakatning istiqbolli turistik hududlaridan biriga aylantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Amriddinova R.S. Mehmonxona servis xizmati: ma'ruzalar matni. – Samarqand: SamISI, 2008. – 134 bet.
2. Ibodullayev N.Ye. O'zbekistonning turistik resurslari (ma'ruzalar matni). – Samarqand: SamISI, 2008. – 74 bet.
3. Kamilov F.K., Xamidov O.X. Mehmondo'stlik industriyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2010. – 166 bet.
4. Tuxliyev I.S. Turizmni tashkil etish asoslari. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2014. – 212 bet.
5. Pardoyev M.Q. Turizm iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2016. – 198 bet.
6. Qudratov G'.H. Mintaqaviy iqtisodiyot va turizm. – Samarqand, 2015. – 176 bet.
7. Usmanova D. Turizm xizmatlari bozori va uni rivojlantirish yo'llari. – Toshkent, 2017. – 154 bet.
8. Butler R.W. The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. – London, 1980.
9. Pearce D.G. Tourism Development: Concepts and Issues. – London: Routledge, 1995.
10. Urry J. The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. – London: Sage Publications, 2002.
11. Dwyer L., Forsyth P. International Handbook on the Economics of Tourism. – Cheltenham: Edward Elgar, 2006.